

категоричне небажання вчитися. Він розумів, що дитина перш за все має право на свободу самовираження і не повинна підкорятися волі й бажанням вчителя, навіть тоді, коли останній вимагає цього з самих найкращих міркувань [5, с. 523].

Вільний розвиток особистості передбачає надання останній свободи вибору. При цьому свобода не ототожнюється з всездозволеністю. Свобода вибору означає можливість для людини йти своїм власним шляхом, наскільки дозволяють закони навколишнього світу природи і соціуму, інтереси інших людей, які теж мають право на свободу. Свобода мислиться нерозривно пов'язаною з відповідальністю особистості за власний вибір. Саме з таких позицій оцінюється певна еволюція поглядів Василя Сухомлинського.

Наприклад, якщо на початку своєї діяльності він визнавав можливість застосування в деяких випадках такого методу як покарання, то з набуттям практичного досвіду багаторічного спілкування з дітьми категорично змінив свою позицію, розуміючи, що тільки за умови усвідомлення дитиною себе вільною особистістю можна сподіватись на її духовну свободу.

Висновки. Таким чином, аналізуючи виховну систему Василя Сухомлинського як одну з найбільш вагомих концепцій гуманістичного

напряму у вітчизняній педагогіці, з великою мірою впевненості ми можемо говорити про те, що в її основу покладено інваріантні принципи педагогіки свободи, що іманентно притаманні кожному кроку теоретичної й практичної спадщини великого педагога. Ідея вільного, всебічного розвитку дитини, що стала головною метою педагогічної концепції Василя Олександровича й червоною ниткою пронизує його багаторічні напрацювання, пов'язані з вихованням дитини як найвищої цінності людства, є тим постаментом, що забезпечує духовну свободу особистості вихованця.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Хижняк Б.П. Секрети педагогічної лабораторії В.О. Сухомлинського /Б. Хижняк // Педагогічний вісник. – 2008. – № 1-2 (5-6). – С. 26
2. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5-ти т. / В.О. Сухомлинський. – К.: Рад. школа, 1976. – Т. 1. – С. 73.
3. Бех І.Д. Ціннісні наголоси у сучасному вихованні / І. Бех // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. Зб. наукових праць. – Вип.10. – Т.1. – Кам'янець-Подільський. – 2007. – С. 7.
4. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5т. / В. Сухомлинський. –К.: Рад. школа, 1997. – Т.1. – 654 с.
5. Сухомлинский В.А. Избранные педагогические сочинения: В 3-х т. / Сост. О.С. Богдановна, В.З. Смаль. – М.: Педагогика, 1979. – Т.1. – 560 с.
6. Сухомлинский В.А. Человек – высшая ценность / В. Сухомлинский // сб. Мир человека. – М., 1971. – С. 125.

УДК 37.018.2

ПАВЛИСЬКА ШКОЛА В. СУХОМЛИНСЬКОГО ЯК ЗРАЗОК РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАННЯ – ВІД ТВОРЧОГО ПЕДАГОГА ДО ТВОРЧОГО УЧНЯ

Валентина ФЕДЯЄВА (Херсон)

Автор статті висвітлює погляди В.О.Сухомлинського на проблему формування творчої постаті педагога у взаємозв'язку із вихованням творчої особистості учня. У результаті наукового пошуку було представлено ідеї педагога щодо основних форм, методів та засобів організації виховного впливу на розвиток творчих здібностей школярів через реалізацію особливих напрямів роботи педагогічного колективу Павлиської школи, спрямовані на творчу діяльність вчителів.

Ключові слова: творчість, творча діяльність, творча особистість, педагог, навчально-виховний процес.

Анотація. Автор статьи освещает взгляды В.А.Сухомлинского на проблему формирования творческой личности педагога во взаимосвязи с воспитанием творческой личности ученика. В результате научного поиска были представлены идеи ученого относительно основных форм, методов и средств организации воспитательного влияния на развитие творческих способностей школьников через реализацию особенных направлений работы педагогического коллектива Павливской школы, направленные на творческую деятельность учителей.

Ключевые слова: творчество, творческая деятельность, творческая личность, педагог, учебно-воспитательный процесс.

Найвагомішим внеском вітчизняну у теорію та практику формування творчого вчителя, здатного до виховання творчої особистості учня є науково-педагогічна спадщина Василя Олександровича Сухомлинського (1918 – 1970) – видатного педагога, вченого, автора багатьох праць із питань організації навчального процесу

у школі на засадах творчості, активності, самостійності.

Дослідження такої важливої для радянської системи освіти і виховання проблеми, як творчість учителя і учня, є змістовою константою різновекторної теоретико-практичної спадщини В.Сухомлинського, вивчення якої набуло особливої актуальності на

сучасному етапі розвитку педагогічної, психологічної науки.

Проблему впливу постаті вчителя на формування творчої особистості учня вивчали І Бех, О.Савченко, О.Сухомлинська та інші в контексті дослідження складових педагогічної системи вченого.

Мета нашого наукового пошуку полягає у висвітленні В.Сухомлинським шляхів вирішення проблеми – від творчого вчителя до творчого учня.

Феномен творчості, її соціальна значущість була, є і буде залишатися провідним напрямом педагогічної науки, адже творчість – це вища форма активності й самостійної діяльності людини, яка характеризується своєю оригінальністю, науковим відкриттям, інноваційністю у розв'язанні нового завдання (в тому числі і педагогічного).

Загальновідомим є факт, що результати наукового пошуку вченого, педагога можуть бути протилежними або не співпадаючими із нормативною позицією, визначеною державними документами. Прикладом такої ситуації було офіційне ставлення урядових структур, окремих вчених до педагогічної системи В.Сухомлинського, яка не завжди однозначно та об'єктивно сприймалася за роки його науково-професійної діяльності (50 – 80 – ті рр. XX століття) [7].

Проблема творчої діяльності керівника, вчителя, шкільного колективу в цілому завжди була в центрі уваги В. Сухомлинського. У своїх працях, зокрема, «Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості», «Сто порад вчителю», «Серце відаю дітям», «Павлиська середня школа», «Людина неповторна», «На трьох китах», «Розмова з молодим директором» він неодноразово наголошував на тому, що тільки творчий вчитель може виховати творчого учня. Це твердження базується та думці про те, що задатки творчої діяльності притаманні кожній людині, кожній дитині. Перед собою, як директором школи, Василь Олександрович поставив чітке завдання – «...допомогти кожному вчителю в створенні індивідуальної творчої лабораторії» [4, с.72]. На його думку, стимулом до творчої діяльності є проблемна ситуація, яку неможливо розв'язати традиційними формами, методами та засобами організації навчально-виховного процесу. Для вчителя важливо розкрити задатки кожної дитини, її здатність до творчої діяльності, самостійності мислення, пізнавальної активності, й у подальшому сприяти розвитку цих якостей. У науковій довідковій літературі творчі задатки визначаються як прояви великих і яскравих талантів, від малопомітних – до досить значних, але сутність творчого процесу однакова для всіх.

Різниця – у конкретному матеріалі творчості, масштабах дослідження та їх суспільній значущості.

При традиційних формах навчання, учень, набуваючи та засвоюючи певну інформацію, стає здатним відтворити вказані йому способи діяльності. Але він не бере участі у творчому пошуку шляхів розв'язання поставленої проблеми і, відповідно, не набуває досвіду такого пошуку.

Щоб формувати творчий досвід, необхідно конструювати спеціальні педагогічні ситуації, які б сприяли їх творчому вирішенню.

В. Сухомлинський, спрямовуючи вчителів на творчу діяльність, визначив складові такого процесу, зокрема: постановка питання, яке вимагає творчої відповіді; уміння побачити проблему; мобілізація необхідних знань (особистого досвіду; досвіду розкритого в спеціальній літературі; досвіду колег для визначення попередньої гіпотези, для визначення шляхів і засобів розв'язання задачі, спеціальні спостереження і експерименти та їх узагальнення як висновки; оформлення їх у вигляді логічних, образних, математичних, графічних, предметних структур (створення художнього твору, приладу, наочного матеріалу, підручника тощо) і перевірка їх соціальної цінності.

В.Сухомлинський наголошував, що у всіх класах Павлиської школи (початкових, середніх, старших), необхідно перш за все звертати увагу на творення різноманітних, глибоких і міцних основ знань, на максимальну стимуляцію самостійної діяльності учнів, на формування стійких творчих інтересів, наполегливості у розв'язанні творчих завдань. Власним прикладом, практикою роботи Павлиської школи, вчений довів, що такий шлях сприятиме формуванню творчої особистості як вчителя, так і дитини.

Провідною формою такої роботи в початковій ланці освіти В. Сухомлинський визнавав бесіди, які були спрямовані на активізацію мислення дитини, на розвиток у неї спостережливості, кмітливості, ініціативності, самостійності суджень. Своєю практичною діяльністю вчений довів, що формуванню творчої дитини сприяють й екскурсії [4, с. 74-79].

У середній школі, особливо в старших класах, використовувалися такі методи викладу навчального матеріалу, як: проблемний, пошуковий, дослідницький – все це сприяло наданню навчальному процесу творчо-пошукового характеру. Учні в класі працювали на засадах співтворчості й співпраці з вчителем, увага акцентувалася на належній самостійній роботі з широким залученням додаткової наукової літератури, технічних засобів навчання.

В. Сухомлинський у своїх працях обґрунтовував, що у роботі учителя проблема творчості повинна посідати провідне місце. Досвідчені вчителі, вчителі-початківці, розвиваючи творчі можливості учнів, у пошуках найбільш адекватних методів навчання й виховання самі стають творцями і новаторами. Творчість викладача охоплює різні грані його діяльності: побудову уроку, лекції, бесіди, роботу над організацією колективу учнів у відповідності до їх вікових та індивідуальних інтересів і можливостей.

Загальновідомо, що творча діяльність притаманна будь-якій людській діяльності, але різні її види мають свої особливості. Не винятком є і педагогічна діяльність, особливістю якої є те, що педагог не тільки сам має бути творчою людиною, а й повинен розвивати кожного учня як творчу особистість.

Розкриваючи різні шляхи розвитку творчих здібностей дитини, В. Сухомлинський звертав увагу вчителів на пошук таких форм роботи, в яких «для кожного учня відкривається перспектива досягти значного успіху, досягти першості, стати переможцем у тій галузі творчої праці, яка найбільшою мірою відповідає його індивідуальним задаткам, силам, здібностям» [4, с. 67].

У своїй праці «Павлівська середня школа» В. Сухомлинський, розкриваючи багатогранність питань, які сприяли інноваційним змінам у організації навчально-виховного процесу, акцентував увагу на ролі вчителя у формуванні дитини як творчої особистості.

Вчений постійно спрямовував педагогічний колектив на вирішення такої складної проблеми, як формування здібностей і потреб учнів, завжди наголошував, що над цими аспектами необхідно працювати постійно в контексті розвитку творчості кожного школяра.

Беручи участь «двічі на місяць по понеділках засідання науково-педагогічної ради, вчителі школи і знаходили відповіді на запитання: «як поєднувати процес пізнання, навчання з творенням, творчістю? Які закономірності розвитку багатогранних творчих здібностей – здібностей до кількох видів трудової діяльності, до естетичної творчості? Оскільки щастя в творчій праці, а творчість неможлива без постійного інтелектуального зростання, – як вкласти в дитину «духовний заряд – жадобу до знань на все життя? Як у загальноосвітній школі побудувати виховну роботу, щоб творча праця наближалася до науково-технічної самодіяльності? Як добитися, щоб дитина відчула себе творчою особистістю в тих випадках, коли способи розумової праці одноманітні?» [4, с. 60].

І колектив Павлівської школи дійшов висновку, що «справжнє навчання – це

індивідуальне творче формування дитини. Дитина відчуватиме себе творчою особистістю лише за умови, коли розумова праця в процесі навчання захопить її емоційну сферу, коли досягнення істини уявлятиметься їй результатом її особистих зусиль» [4, с.61]. Задля цього під керівництвом директора В. Сухомлинського було створено активно працюючий колектив вчителів, як «творчу співдружність однодумців, в якій кожний робить свій індивідуальний внесок у колективну творчість, кожний, збагачуючись духовно, завдяки творчості колективу, водночас духовно збагачує своїх товаришів» [4, с.61]. Саме таким чином навчально-виховний процес у Павлівській школі сприяв формуванню творчої, активної, самостійної особистості учня.

В. Сухомлинський весь час знаходився у пошуку тих форм роботи з вчителями, які б сприяли їх творчому і, відповідно, професійному зростанню, зокрема спрямовував учителів на дослідницьку діяльність. Педагог наголошував, що «творчість педагогічного колективу невіддільна від наукового дослідження власної праці і глибокого вивчення дитини» [4, с.79]. Він залучив вчителів молодших класів до захоплюючого наукового пошуку, до вивчення такої складної проблеми як розвиток мислення учнів початкової школи. Запропонував їм активно включитися у реалізацію тих форм роботи з дітьми, які сприяють підвищенню науково-методичного рівня вчителя, спрямовують його на співтворчість і співпрацю з учнями, дають відповідь на нагальні питання дидактики початкової школи. Василь Олександрович розкрив власний досвід проведення такої роботи (самоаналіз уроків, аналіз відповідей учнів; організація подорожей в сад, ліс, на берег річки, поле; власне написання творів-мініатюр і прочитання їх дітям, проведення уроків мислення тощо) і таким чином скерував колег на пошук нових творчо-дослідницьких форм взаємодії із учнями.

Під його керівництвом було укладено книгу «Триста сторінок книги природи» – опис трьохсот уроків», які розкривали зростання дітей крок за кроком, доводили, що завдяки творчій активності вчителя дитина входить в чарівний світ пізнання оточуючого середовища, збагачується духовно, розвиває мислення, уяву, з радістю отримує нові знання. Така робота давала можливість педагогам вчити дітей мислити, а значить – розвивати їх творчо.

І таких прикладів дослідницьких проєктів, які сприяють формуванню творчого вчителя, а відповідно і творчої дитини, багато. Перший науково-дослідницький проєкт спрямував колектив Павлівської школи на подальший науковий пошук. В. Сухомлинський писав: «тепер наші вчителі захоплені новими пошуками: ми досліджуємо емоційне

забарвлення слова, що народжується в процесі спостереження за природою. Нас хвилює проблема єдності думки і почуття. Дедалі глибше проникаємо ми і в дидактичні деталі уроку – досліджуємо прийоми мислення на різних етапах навчання» [4, с.79]. Таким чином, В. Сухомлинський довів, що «...творчість педагогічного колективу невіддільна від наукового дослідження власної праці і глибокого вивчення дитини» [4, с.79]. Все це сприяє науково виваженому залученню учнів до таких видів діяльності, як: розумової (участь у предметних олімпіадах, конкурсах, наукових проєктах), художньої (написання казки, вірша, музичного та літературного твору, картини, виробів декоративно-ужиткового мистецтва, трудової діяльності (виготовлення під час літніх канікул наочних посібників для біологічного кабінету: колекції ґрунтів, насіння, гербарії рослин, квітів тощо) та інших видів діяльності, в якій вони можуть проявити себе якнайкраще, показати свої вміння, своє бачення шляхів виконання творчих завдань.

В. Сухомлинський глибоко був переконаний в тому, що одним із факторів успішного розвитку творчих здібностей дитини є змагання за краще виконання поставленого вчителем завдання. Успішність проведення таких змагань багато в чому залежить від педагога, від його знань, належної підготовки, захопленості успіхами учнів, а головне, щоб у них брали участь ті діти «які виявляють добрі здібності до одного й того самого виду діяльності», а «предметом змагання є творчість, майстерність, естетична досконалість праці» [4, с.66].

Особливу увагу він надавав важливості залучення учнів до роботи у гуртках технічної творчості (автоматики і радіоелектроніки, радіотехніки) і проведення серед них змагань на кращу конструкцію відповідних приладів і роботи з ними.

Як один із напрямів розвитку творчості дітей В.Сухомлинський виокремлює шкільні традиції, зустріч піонерів з п'ятирічними дітьми, зустріч семирічних малюків – майбутніх першокласників, свято першого дзвоника, свято останнього дзвоника, вручення атестатів, зустріч випускників минулих років, свято матері, свято дівчат, передавання піонерських галстуків, свято

пісні, свято квітів, свято птахів, День пам'яті Зої Космодем'янської, рапорт друзям, День невідомого героя, новорічна ялинка, зимове свято снігового містечка, зустріч піонерів, які кожен рік завдяки вчителям і учням наповнюються новим змістом, новими творчими підходами, складовими, і, таким чином, передаються від покоління до покоління, розкриваючи багатогранність шкільного життя [4, с. 79 – 88].

Своїм життям, своєю працею, громадянською позицією В. Сухомлинський довів, що фундаментом творчої діяльності, творчої людини і в цілому творчості, є не тільки інтелект, але і особистість в цілому. Видатний вчений, який здійснив прорив у педагогічній науці, відстоював власну позицію щодо удосконалення навчально-виховного процесу у закладах освіти, створив унікальну авторську школу у Павлиші на Кіровоградщині; був рішучим, цілеспрямованим, високодуховним, сміливим і висловлюванні власних думок. Без сумніву, такі особистісні якості вченого-новатора сприяли творенню такої науково-педагогічної спадщини, яка і сьогодні не втрачає свого значення і актуальності.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Сухомлинський В.О. Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості / В. Сухомлинський // Вибр. тв.: в 5т. – К.: Рад. школа, 1976. – Т.1. – С. 55 – 206.
2. Сухомлинський В.О. Сто порад вчителів / В. Сухомлинський // Вибр. тв.: в 5т. – К.: Рад. школа, 1976. – Т.2. – С. 419 – 654.
3. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В. Сухомлинський // Вибр. тв.: в 5т. – К.: Рад. школа, 1977. – Т.3. – С. 7 – 279
4. Сухомлинський В.О. Павльська середня школа / В. Сухомлинський // Вибр. тв.: в 5т. – К.: Рад. школа, 1977. – Т.4. – С. 7 – 390.
5. Сухомлинський В.О. Людина неповторна / В. Сухомлинський // Вибр. тв.: в 5т. – К.: Рад. школа, 1977. – Т.5. – С.80-96.
6. Сухомлинський В.О. На трьох китах / В. Сухомлинський // Вибр. тв.: в 5т. – К.: Рад. школа, 1977. – Т.5. – С. 339 – 343.
7. Этюды о В.А.Сухомлинском. Педагогические апокрифы /Сост. О.В. Сухомлинская. – К. : Акта, 2008. – 432 с.